

Performa 2015. 2. szám
kultúratudományi és társadalomfilozófiai folyóirat

Főszerkesztő: Vajda Mihály

Szerkesztők:

Antal Éva

Kicsák Lóránt

Nemes László

Szabó Csaba

Olvasószerkesztő: Kalcsó Gyula

Technikai szerkesztő: Varga Attila

Webmester: Faa Balázs

Kapcsolat:performa@ektf.hu

Kiadja:

Eszterházy Károly Főiskola

Bölcsészettudományi Kara

ISSN xxx

Úton egy új nevelési eszme felé: a kritikai pedagógia egyik jelentős képviselőjének korszakalkotó gondolatairól

(Carmel Borg, Mario Cardona és Sandro Caruana: *Társadalmi osztály, nyelv és hatalom. „Levél egy tanárnőnek”*: Lorenzo Milani és a barbianai iskola. Eger, Eszterházy Károly Főiskola, 2015. 244 pp. ISBN: 978-963-12-2797-0)

Az Eszterházy Károly Főiskola gondozásában jelent meg Carmel Borg, Mario Cardona és Sandro Caruana művének magyar fordítása. Carmel Borg a Máltai Egyetem Neveléstudományi Karának docense, a kritikai pedagógia, az oktatásszociológia, valamint a felnőttoktatás jeles képviselője, Mario Cardona az Edinburgh-i Egyetem oktatója, Lorenzo Milani szakértője, míg Sandro Caruana szintén a Máltai Egyetem Neveléstudományi Karának professzora. Jelen kiadványuk a kritikai pedagógia legjelentősebb olasz képviselőjével, Lorenzo Milanival, valamint azzal az innovatív szemlélettel foglalkozik, mely nemcsak az olasz, hanem a modern európai oktatás szellemét is jelentős mértékben átalakította. Az alcímben említett levél Milani tanítványaitól származik, akik dacolnak a kor megkülönböztetésekkel és bukásokkal teli iskolarendszerével, és radikális attitűdjük arra hívja fel a figyelmet, hogy intézményesített reformok és szabályok nélkül is lehet hatékony nevelési tevékenységet folytatni. A kiadvány nemcsak az eredeti olasz szövegre támaszkodik, hanem az abból készített angol fordításra is, melyet a fordítók következetesen jelölnek is a releváns helyeken.

A szerzők egy rövid bevezetőben bemutatják Milani életútját, munkásságát, illetve Milani örökségét a mai oktatási rendszer tükrében. A könyv középpontjában a kis olasz falu, Barbiana áll, ahol a Milani által alapított iskolában pallérozódhattak a diákok. Megismerhetjük továbbá azt a neveléstudományi örökséget, mely hozzájárult ahhoz, hogy a művet több nyelvre (köztük most először magyarra is) lefordították. Számos tudományos közösségben, a neveléstudománnyal foglalkozó kutatócsoportokban népszerűek Milani korszakalkotó ötletei, meglátásai – ez a szerzők szerint hűen mutatja, hogy közel ötven évvel az első kiadás megjelenése után is hiánypótlóak a művelt iskolaalapító tevékenységeiről szóló kiadványok (13).

Lorenzo Milani jómódú családból származott, és már gyermekkorában a kényelem és a megkülönböztetés keserűes bűvkörében élte életét. Családja, rokonai művelt értelmiségiek voltak, Milani számára a nélkülözés fogalma rendkívül távolinak tűnt. A könyv szerzői a

Milani életéről szóló bevezető részben nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy minden olyan tényezőt részletesen bemutassanak, mely a későbbi gondolkodására, és a barbianai iskolaalapítására jelentős hatást gyakoroltak. Ez a bevezető rész talán túl részletesre is sikerült, azonban az olvasó így átfogó képet kap az iskolaalapításhoz vezető út legfontosabb állomásairól. A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy míg Milani nagy pontossággal tervezte meg tevékenységeit, addig számos kutató egyetért abban is, hogy az intézkedései és az ötletei bizonyos területeken eklektikus vonásokat mutatnak. Bár életútjában találunk számos ellentmondásos cselekedetet, az oktatással, neveléssel kapcsolatos nézetei kidolgozottak tekinthetők: e szerint a tanulás a cselekvés közösségi dimenziója, ahol a kritikus olvasás, valamint az elméleti és gyakorlati tudás egyesítése a legfontosabb célkitűzések közé tartoznak. A szerzők szerint Milani ellentmondásos karaktere csak akkor ítélnélhető meg pontosan, ha a kor eseményeivel és ideológiai jellemzőivel is számot vetünk, így mindenképpen figyelembe kell vennünk, hogy mikor születtek írásai. A kutatók ez idáig nem jutottak konszenzusra abban a kérdésben, hogy az eredetileg jómódú, világi értelmiségi Milaniból miért lett később katolikus lelkész, aki a szegények oktatásának és nevelésének szentelte életét. A könyv kronológiai sorrendben mutatja be életének állomásait: hét évig volt lelképásztor San Donatóban, majd Barbianába került, miután nézeteltérése támadt néhány egyházi méltósággal. A szerzők Milani barbianai állomását még a korábbiaknál is részletesebben tárgyalják, hiszen munkásságának legfontosabb eseményei a kis olasz hegyi faluhoz köthetők. Mivel a mű második részében közlik Milani diákjainak levelét, a szerzők már a bevezetőben is hivatkoznak rá, megírásának hátterére és a történelmi előzményekre. A történelmi előzmények tárgyalásakor kitüntetett figyelmet fordítanak az olasz urbanizmus korabeli gyakorlatainak és a vidéki lakosság életmódjának összehasonlítására: a szerzők mindvégig figyelnek a koherenciára, valamint a történelmi ívre. Szemléletesen mutatják be Milani útját a módos polgárságtól a vidék szegényeinek támogatásáig. Barbianai iskolalapítás és az itt véghezvitt tevékenységei meghatározó jelentőségűek a kritikai pedagógia és a társadalmi igazságosságra való nevelés szempontjából.

Milani pedagógiájában a nyelv központi szerepet játszott, ugyanis számára a nyelv maga „bűvös kulcs”, melynek segítségével a világ megismerhető (17). Ez az a kulcs, mely lehetővé teszi, hogy minden ajtó kitáruljon, még a hatalom ajtaja is: a hatalom nyelvének átfogó ismerete annak a küzdelemnek a része, mely az egyenlőségért és a társadalmi igazságosságért folyik. Mivel a nyelvre vonatkozó megállapítások fontos részét képezik a könyvnek, a szerzők külön fejezetben taglalják a diákok által írt levél nyelvhasználatát és stílusát. Milani nyelvvel kapcsolatos ötleteit azonban már a bevezető rész is kiemeli, ami

ismét a szerzők rendszerező törekvését tanúsítja. Minden szót rendkívüli részletességgel tanított diákjainak, különös figyelmet fordítva az etimológiára és az adott szó jelentésárnyalataira (17). A szép beszéd mellett az írás és a kreatív fogalmazás is nagy hangsúlyt kapott Milani iskolájában. A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy a diákok levelét könnyebben és jobban megérthetjük, ha tanulmányozzuk Milani tanítási stílusát és metodológiáját. Ezt rendkívül szemléletesen maguk is megteszik a bevezető szakaszban. A már említett következő fejezetben azokat az aspektusokat, módszertani lépéseket mutatják be, melyek hűen tükrözik Milani módszereit: a diákok levele egyfajta tükörként funkcionál, melyben az olvasó megpillanthatja azt az eszmét, melynek segítségével Milani a diákjait tanította. Számos alkalommal idéznek a diákok leveléből, majd az idézeteket átfogó és kimerítő történelmi és módszertani magyarázatokkal illusztrálják. Filmes hasonlattal élve a fejezet egy „werkfilm”, melyben a szerzők bemutatják a levél azon részeit, melyek megkönnyítik az olvasó számára a megértést.

Maga a levél, melynek külön fejezetet szentelnek, számos visszatérő témát feszeget; közülük a legjelentősebb az elnyomottak segítése, valamint a nyelv és a hatalom összefüggése. A levél írói szerint a hatalommal bírás egyik legfőbb eszköze a „kommunikációs készségek fejlesztése”; az írás művészetének elsajátítása pedig fontos lehet az uralomra törő közösségekkel szembeni ellenállás során (31). Mivel az uralkodó csoportok az oktatási rendszeren keresztül kívánják akarataikat érvényesíteni, mely éppen a legnagyobb hatalommal rendelkező rétegek érdekeit szolgálja, a társadalmi megkülönböztetés és egyenlőtlenség megszüntetése is ezen keresztül érhető el – Milani küzdelmének célját a legvilágosabban a diákok levele nyilvánítja ki. A levél másik fő gondolata az önkifejezés és az önértékelés: minden gyermek képes saját nyelvhasználatának értékelésére, és minden tanulás értékes társadalmi rangtól és anyagi helyzettől függetlenül. A szerzők a fejezet további részében a levél megírásának társadalomtörténeti hátterét mutatják be, az idézetek segítségével pedig megfelelő kontextusba helyezik a diákok megnyilvánulását. A könyvnek ebben a részében a hivatkozásokkal alátámasztott információk magyarázata a levél bemutatását és megértését készíti elő. Így az olvasó lényegében minden szükséges háttérismerettel rendelkezik ahhoz, hogy a következő részben közreadott levelet maga is értelmezhesse. Rendkívül izgalmas a fejezet befejező része, melyben a szerzők a levél angol nyelvre történő fordítását ecsetelik (42). Milani diákjainak egyedi stílusa, a ki nem mondott és mögöttes tartalmak miatt a mű fordítása igazi kihívással járt, és a szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy az olasz és az angol nyelv különbségéből adódóan lehetnek olyan részei a szövegnek, melyek nem felelnek meg a fordítással kapcsolatos elvárásoknak. A fordítók

megpróbálták minél hűbben visszaadni az eredeti szöveg mondanivalóját, ezért ahol szükségesnek érezték, gazdag lábjegyzetekkel egészítették ki. Bár néhol talán túlságosan részletesre sikerült, a szöveg koherenciáját nem törte meg a számos részletező magyarázat. A diákok levele tartalmaz a háttér megértését segítő táblázatokat is, melyeket a fordítók nem fordítottak le olaszról magyar nyelvre. Ez nem túl szerencsés megoldás, mivel a táblázathoz tartozó megjegyzések nem mindenhol szemléltetik egyértelműen a mondanivaló lényegét. A könyv végjegyzetekkel, magyarázatokkal és utószóval zárul, melyben a fordítók további segítséget nyújtanak az olvasó számára.

A diákok levele két részből áll, a második rész terjedelme csupán fele az elsőnek. Mindkét rész radikális hangvételű, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy az első résznek már a címe is az egyik legkényesebb nevelési kérdést, az iskolai buktatást hozza szóba. Azonban az olvasó számára hamar világossá válik, hogy ez a része a levélnek több, mint az értékeléssel kapcsolatos egyszerű véleménynyilvánítás: korhű társadalomképet rajzol elénk, és a diákok rendkívüli éleslátással és kreatív szókészlettel hívják fel a figyelmet a kor iskolarendszerének sajátosságaira. Álljon itt egy szemléletes idézet az első részből:

Tisztelt Tanárnő!

Ön még a nevemre sem fog emlékezni, olyan sokakat buktatott meg.

Én viszont gyakran gondoltam önre és kollégáira, arra az intézményre, amelyet ön iskolának nevez, azokra a gyerekekre, akiket ön „eltanácsol”.

Eltanácsol minket a földekre, a gyárakba, aztán nem is gondol ránk többet. (53.)

A hatásos felütés után, hasonló stílusban, számos témát boncolgatnak Milani diákjai: szó esik az elemi iskoláról, a barbianai körülményekről, a hegyvidéki emberekről, valamint a környékbeli kortársakról is. A levél nyelvezete rendkívül személyes, mintha egy élménybeszámolót olvasnánk. Amikor, például a vizsgáztatás, illetve a kor iskolarendszerének hamis célképzete kerül szóba, így írnak róla:

12 éves karrieristák

Az önök gyerekeinek a célja is rejtély. Lehet, hogy nincs is nekik; lehet, hogy alantás.

Napról napra a jegyekért, a bizonyítványért, a diplomáért tanulnak. És közben nem veszik észre a szép dolgokat, amikről tanulnak. A nyelvek, a történelem, a természettudományok, minden csak osztályzat nekik, semmi több. (65.)

A második rész olyan témákat feszeget, mint az iskolai szelekció, vagy az „elvárt” és a „szükséges” emberi kultúra. A diákok írása egy fiktív levéllel zárul, melyben megfogalmazzák, hogy milyen reakciót várnak, illetve azt is, hogy üzenetük remélhetőleg célba jut, és nem lesz félreérthető.

Összességében elmondható, hogy egy jól szerkesztett, részletesen kidolgozott kiadványt tart kezében az olvasó, melyben a kritikai pedagógia legjelentősebb olasz képviselője, Lorenzo Milani életével és munkásságával ismerkedhetünk meg. A könyv második részében, mintegy tovább folytatva Milani örökségét, diákjai levelét mutatják be a szerzők, melyben a társadalmi egyenlőtlenség, az elnyomottakkal szembeni igazságtalanság, valamint a rang szerinti értékelés mind-mind az oktatási rendszer olyan ismérveiként tűnnek fel, melyek a kor Itáliájára általában jellemzőek voltak. A diákok lázadnak a kor oktatáspolitikája ellen, de ez a lázadás nem a klasszikus értelemben vett nyers erőszak: olyan kifinomultsággal és érett intelligenciával juttatják kifejezésre álláspontjukat, ami kivételes képességeket feltételez, és hűen tükrözi Lorenzo Milani világképét is.

A könyv szerzői maguk is rendkívüli éleslátásról tesznek tanúbizonyságot, amikor nem zúdítják rögtön az olvasóra Lorenzo Milani diákjainak levelét, hanem szisztematikus bevezető gondolatokkal, és a megértéséhez elengedhetetlen történelmi és társadalmi háttér felvázolásával készítik elő a könyv fő tárgyának bemutatást, melyben a mai iskolarendszertől merőben eltérő iskoláztatási törekvés alapjairól van szó.

Ahhoz, hogy hiteles forrásokat kapjon, és megértse a kor szellemét, a legjobb kiadványt tartja kezében az olvasó.

Csanálosi Roland